

PAN ADLI İKİ KURGUSAL YARATIK: UYDURMA "BELGELERİN" TÜRKLER ZARARINA KULLANILMALARI

H.B. Paksoy, D. Phil.

Gunlerini kaval calmakla geciren, "beline kadar keci-belinden yukari insan" gorunumunde olan eski Yunan tanrısı Pan, yalnızca insan dusuncesinde yasayan bir yaratıktır. Bir tek'inin "Kaf" daginin ardında bile bulunmadığı gunumuzde artık anlaşılmıştır. Efsane kitaplarında anlatıldığı gibi, tanrı Pan'in "bir yarismada birinciligi alması" baska bir dusel Yunan tanrısı olan Apollo'yu kızdırır. Sonucunda, tanrı Apollo, tanrı Pan'in insan kulaklarını esek kulakları ile degistirir.² Bununla birlikte, ilkel insanlardan kalma efsane yaratmak icgudusunden olagele ki, 19cu yuzyılda iki tane daha "pan" hurafesi ortaya atıldı.³

1. "Pan-Turkizm." Pan-Turanizm adi altında da pazarlanan bu "akim" Turklerce degil, Turk olmayan ancak yetenekli ve bir Avrupa universitesinde gorevli bir Dogu Bilimleri profesoru'nce yaratılmıştır. 1860 larda yer alan bu yaratıcılık, Kraliceleri her gun cay icen bir imparatorlugun yararına idi. Bu profesör, kralicenin guvenlik gorevlilerinden aylık aliyordu. Emekli olduktan sonra da, Kralice'nin tebasından olmamasına karsilik, emekli aylığı almayı sürdürdü.

Profesör'un gorusunce, ortak tarih ve kokenli Turk toplulukları, Cin duvarlarından Viyana'ya kadar olan geniş bir bolge icinde yasiyorlar ve Turkce konusuyorlardı.⁴ Turklerin yasadığı bu bolge'nin Guney'inde, cay icenler Kralice'sinin Hindistan Imparatorlugu var idi. Hindistan imparatorlugunun Kuzey'inde ise, toplumu hic olmaz ise gun'de bir kez borst corbasi icen bir baska imparatorluk yer aliyordu. Kuzey'deki bu borst icenler imparatorlugu, Guney'deki cay icenler imparatorlugunun topraklarına orduları ile yaklasmaya calismaktaydı. Profesör'un dusundugu gibi, iki imparatorluk arasında ortada kalan Turkler biraraya gelip tug baglayacak olasalar, cay icenler imparatorlugunu borst icenler imparatorlugundan korumus olacaktı. Boylece, cay icenler imparatorlugu daha guven icinde yasayabilecekti. Ya da, cay icenler imparatorlugu yoneticileri boyle dusunuyordu.

19cu yuzyıl icinde, Avrupa'da yeni bir "guc dengesi" olusturulmasına calisiliyordu. Bu ugras'in amacı, tek bir Avrupa devletinin digerlerine ustun bir duruma gecmesini engellemek idi. Almanya, Avusturya-Macaristan, Fransa, Ingiltere, ve Rusya, birbirlerini durmadan gozlemekte idiler. Butun Avrupali devletler tetik durdukları icin, satranc tahtası üzerindeki atılımları andıran bu olaylar, Avrupa duzeyinde bir politik-ekonomik durgunluk ve tikaniklik yaratmış idi. Dolayısı ile yarısı kazanmayı kendine amaç edinmiş ulke yoneticileri, atılımları Asya'ya kaydırılmaya basladılar. Ingiliz sairi Kipling, bu ugraslara "Asya'daki Buyuk Oyun" adını takmı.⁵

Oyunu kazanabilmek icin, Avrupa ulkelerinin öncelikle ekonomik ustunluk kurmaları, komsularından varlıklı bir duzey'e ulasmaları gerekli idi. Bu ekonomik ustunluk ise, Asya'da kurulan somurgelerden ucuz hammadde alıp, yerine, ana ulkelerindeki üretim evlerinde turettikleri malları daha yuksek degerlerle satmak yolu ile gerceklesecek idi.

2. "Pan-Islam." Bu politik dusunce'nin kaynagi gene 19cu yuzyıl'a, Cemaleddin al-Afgani'ye kadar geri gider.⁶ Al-Afgani'nin amacı, tek ortak yanları yalnızca bir din'e inanmak olan Musluman toplumlarını, bu toplumların kokenlerine, gecmislerine ve birbirleri ile olan iliskilerine bakmayarak, bir bayrak altında birlestirip Musluman ulkeleri ustunde somurge kuran Avrupa devletlerinin boyundurugundan kurtarmak idi.

Toplumu Valkyrie ad'i ile bilinen baska bir kurgusal yaratigin soyledigi ezgileri dinleyerek bira icen ucuncu bir ulke, bu arada Asya'daki Buyuk Oyun'a katildi. Bu ucuncu toplum'un imparator'u, Avrupa'da "Hasta Adam" olarak bilinen Osmanli imparatorlugunun yakin dostu oldugunu belirtmek icin Istanbul'u ve Orta Dogu'yu gezmeye gitti. Bira icenler imparatorlugu yoneticileri, Asya ve Orta Dogu'da bir Islam Ihtilali cikmasini kolaylastirmak istiyorlardi.7 Bu sirada, "Butun Savaslara Son Verecek Son Savas" da baslamak uzere idi.8 Bu savas'i baslatanlarin amaci tek idi: Avrupa'daki Guç Dengesini bozmak, onderligi ele gecirmek. Bira icenler imparatorlugu, kahve icenler imparatorlugu9 ordu birliklerini kendi yaninda bu "Butun Savaslara Son Verecek Son Savas" a sokmak istiyordu. Kahve icenler imparatorlugunun (yeryuzundeki konumu dolayisi ile) bira icenler imparatorlugu yaninda savasa girmesi, cay ve borst icenler imparatorluklarinin bir bolum ordularini kahve icenler imparatorlugunun Dogu yaninda tutmak zorunda birakacak idi. Bu da, Bati Avrupa yonunde cay ve borst icenler imparatorluklari ordulari ile vurusmakta olan bira icenler imparatorlugu ordularinin soluk almasına yardimci olacak idi.

Cay ve borst icenler imparatorluklarına sonradan askeri guç ile katistirilan toplumların icindeki buyuk bolumler, "din bakımından Musluman" idiler. Kahve icenler imparatorlugu da "Pan-Islam" bayragi altinda savas'a girdiginde, bira icenler'in dusuncesine gore, bu Musluman topluluklari kahve icenlerle isbirligi yapacaklardi. Bir "Islam Ihtilali" cikacak idi. Boylece, cay ve borst icenler imparatorluklarinin ic isleri guçlesecekti. Bira icenler imparatorlugu, kahve icenler imparatorlugunun ordularini Dogu'da, Kafkaslarda, bu amacla savas'a sokmayi basardi. İlk bakista, bira icenlerin istekleri yerine gelmis ve basari'ya ulasmakta idiler. Borst icenler imparatorlugu, imparatorlarının yasam tur ve duzeni dolayisi ile bir hastaliga yakalandi. Borst icenler imparatorlugu, agri ve sizilarla yataga dustu. 1917 de is basina gecen yeni onderleri ise, borst icenler imparatorlugunu sicak savastan cekti. Yeni borst icenler imparatorlugunun basçilari, yeni'den kaldirdiklari bayraklarla, bu kurgusal Pan-Turkizm ve Pan-Islamizm ikizleri ile, yeni bir savas baslattilar. Orta Asya kimiz icenlerini, gene eski borst icenler imparatorlugunun uyguladigi yontemlerle yonetmek istiyorlardi.

"Butun Savaslara Son Verecek Son Savas" 1918 de sona erdiginde, "ABD baskan'i Wilson'un 14 Prensibi" olarak bilinen atilimler cercevesinde, Orta Asyali kimiz icenler de bagimsiz olmak istediklerini dunya'ya duyurdular. Bunun uzerine, cok da us'lu olmayan yeni bir savas basladi. Yeni borst icenler imparatorlugu, Orta Asyali kimiz icenlerin bu dogal isteklerinin temel'den "dunyayi isgal etmek" dusuncesi oldugunu cigirislarla ileri surduler. Yeni borst icenler imparatorlugunun bu yaraticiliklari Avrupa kamu oyuna tezlikle aktarildi. Avrupa'da el altindan sessizce yapilan anlasmalarla, kurgusal ikizlerce ileri surulen tutumların "Dogru" oldugu deme lerle dunya'ya bildirildi.

1939-1945 Ikinci Dunya Savasi sirasinda ABD baskan'i F. D. Roosevelt'in dile getirdigi "Dort Bagimsizlik Yasa" si (toplumların soz, din, toplanma ve yolculuk etmek istekleri sinirlanamaz) da kulak ardi edildi, Orta Asyali kimiz icenlere uygulanmadi.10

Bu gibi sagirliklar'in uluslararası konumlarda yer alması de yeni bir olay degildi. Orta caglarda yer almış olan Haçli Seferleri, bu yolda ileri atılmış politik cozumlerin basında gelir. Kendi ic islerindeki guçluklere cozum bulamayan dini onderler, toplumlarının ic sikintilerini "dis dusmanlara" yoneltmek icin "din" savaslarına girdiler. 19cu yuzyilin baslarından başlayarak, Avrupa'li yoneticiler önceki (ortacaglardaki) Haçli Seferlerinde kullanılan goruntu ve sozleri kullandilar. Bu evrensel "dis politika" yolu ile kendi buyruklarındaki yurttaşlarının dikkatlerini ic islerden ve sikintilerden uzaklastirmaya çalıştilar. Duygulari ile kendilerinden sakli oynanan mumin toplumlar, ic rahatligi ile kuru-korune bu cagirilara uydular. Bu toplumlar kısa surede gerçekleri ogrenmeye başladilar: savas alanında erler olur, özellikle olaylari toplu olarak goremeyen ve cahil olan toplumların erleri.

Zaman degisir. Ancak, anlaşıldigina gore, her zaman daha iyi'ye dogru da degil. Turkler de, Avrupa'nin ileri gelen uluslari gibi, bir imparatorluk surecinden gectiler. Ancak, gecirdikleri

imparatorluk surecinin butun sorumluluklarindan kendilerini arinmis goren komsularinin gozunde, Turkler bu sorumluluklarindan arinmis degiller. "Hesap" hanelerine yazilan asiri "faiz" ve her turlu "ceza" yi odemis olmalarina ragmen, Turklerden hala odeme yapmasini isteyenler vardir. Hic degilse, yazdiklari tarih kitaplari icinde Turklerden "tahsilat yapmak" isteyenler bulunur. Unutulmamali ki, gelecek olaylar, buyuk bir cogunlukla bu tur "eski defterler" icinde yazili olaylara gore yonlendirilecektir.

Dunya'da var olan Turklerin cogunlugu, kendi cevrelerinde ve uzerlerinde dondurulen oyunlara bakmadan, hala hic uzaklasmadiklari anayurtlarinda yasamaktadir. Bu gercegi goremeyenlarce de, nereden ve nasil gelmis olurlarsa olsunlar, Turkler zararına kurgusal ikiz Pan suclamalarinda bulunulmakta.

Turkler gunumuz'e kadar "soz gumus ise, sukut altin'dir" diye yanlis bir dusunce altinda yasamaktadirlar. Gerceklerin orta'ya atilmasina yarayacak her tur tartisma'ya girismeyi de, "celebilige" yedirememisler ya da yakistiramamislardir. Ne de olsa, atalari "dogruluk yerini bulur" dememismiydi? Bu atalar sozunun dogrulugu su goturmez. Yalniz, bu atalar sozu, dogrulugun hangi gun yerini bulacagi uzerinde bir bilgi vermez. Dogruluk yerini bulmaya hazirlanadursun, bu sirada "At'i alan da Uskudar'i gecmektedir." Verilecek zarar verilmiş, Ortak Pazar'a giris dilekce'si geri cevrilmis ve ekonomik yara'dan akan kanlar gollenmeye baslamis, govde gucsuz kalmaya baslamistir. Osmanli Amiral'i Barbaros Hayreddin'in (1466-1546) adi'nin Akdeniz kiyilarında oturan Avrupalilarca soz dinlemeyen cocuklari korkutmak icin "ocu" anlamında kullanildiği, ve böylece cocukların soz dinlemeye zorlandıkları iyi bilinir. Bu yol'dan, Turk'un ocu oldugu efsanesi genc beyinlere yerlestirilmekte, buyuduklerinde devlet adami, tuccar vb. olan bu cocuklarda yerlesen korkunun sonucunda Turkler bugun zarar gormektedir. "Agac yas iken egilir."

Ek olarak, Barbaros Hayreddin'e atfedilen "oculuk" hurafelerinin benzerleri, yazili olarak ta yaratilmistir. Bunların en eskilerinden ve siyasi nedenlerle yazilmis olanlardan biri 1473 yilina, II. Mehmet'in (1432-1481) Bizans imparatorluguna son vermesinden yirmi yil sonrasina kadar geri gider. Bu kucuk eser'de, Fatih guya "...yaptigi ve yapacagi fetihlerle ovunmaktadır..." Bu eser'in kisisel atilimi cok gelismis bir kisi'ce uydurulduğu gunumuzde biliniyor. Ustelik, Avrupalı'ların "Turk'lere karsi koyma yeteneginin ne denli guclu oldugunu gosterme icin," bu "mektubun" sanki Turkce'den "cevrilmis" gibi gosterildiği de orta'ya cikmistir.¹¹

Gunumuzde bilindigine gore, bu tur'den ucyuzden artik degisik mektup, Turkce'den dilmaclarca "cevrilmis" gibi en az alti dil'de yazilmis, yayinlanmis ve o yuzyillarda binlerle sayi'si dagitilmistir.¹² Bu mektupların amaci'nin da Avrupalıları korkutup, bir birlige yanasmalarını saglamak oldugu gorulmektedir. Katolik ya da Protestan mezhepleri uyeleri olan yazarları ise, kendi yandaslarını diger Hristiyan mezhebine karsi savas'a cagirmaktadır. Bu yazarların ileri surdugune gore, ornegin eger Katolikler biraraya gelip Protestanları vurmazlar "dinlerini birlestirmezler, Protestan denen ayricilerin elinden kurtarmazlar" ise, "ocu" Turkler gelip herseyi Hristiyanların elinden alacaklardır. Bu da, bir dis yagi yaratmak -- ve toplum'un ic sikintilerini dagitmak-- yonteminden baska birsey degil idi. Bu yontem, bu gun de butun canliligi ile yasamakta ve yasatılmaktadır.

Bu tur propaganda'nin 15ci yuzyil icinde bile pek yeni olmadigi biliniyor. Bizans imparator'u Leo VI (865- 911) ca yapildiği soylene "Turklerin Son'unun Geldigi" kehanet'i, 16ci yuzyil Avrupa'sında yazilan dini-politik kavga yazilarına da kaynak olarak alinmistir.¹³ Bu tur Avrupa ic'i dusuncesal carpismalar yeni yaratilan matbaa harfleri yolu ile Avrupa basimecilerinca genis olcude yayilmakta idi.¹⁴ Bu atilim, gunumuzde elektronik iletisim araclari ile --yalnizca radyo, televizyon ve video makaraları yolu ile degil-- bilgisayar iletisim agları ve bilgisayarlı bilgi sandıkları ile karsilastirilabilir. Nasil ki, 15ci yuzyilda basilmaya baslanan bu tur ilk eserler onceleri kamu oyuna acik degildiler (yalnizca, sayıları az olan okur-yazarlarca biliniyordu), 20ci yuzyilda bilgisayarlara gecirilmis bilgisayarlı bilgi

sandıkları da ilk bakışta kamu oyuncağı görülemezler. Bu gibi her kişi'ye açık olmayan kapalı kışelerde beslenme ortamı bulup filizlenen karanlık düşünceler, sonradan büyütülerek kamu oyuna sunuluyor. Bulasıcı hastalık gibi bir ağızdan diğer yayına geçiyor ve ortalığı kirana koyuyor. Bir gözlem yapılabilir: "Bir deli kuyu'ya taş atmış, kırk akıllı çıkaramamış." "Ayıkla pirincin tasını."

Ruslar, Avrupa'dan çok şeyler kapmış, öğrenmişlerdir. Bu propaganda uygulamaları da, Rusların Avrupa'dan öğrendikleri arasındadır. 17ci yüzyıldan başlayarak, bu propaganda mektupları ve kitapçıkları da Rusça'ya çevrilmiştir. Bugün bilindiği gibi, Orta çağlar'dan başlayarak, Asya bozkırlarının Batı kıyılarında kullanılmaya başlanan ilk uluslararası anlaşma ve anlaşma dili Türkçe idi. O süre içinde de, Rus yöneticilerini atayıcı ve bu yöneticilerin yasal olduğunu belirtir belgeler de Rusça'dan çok Türkçe olarak yazılmışlardı. Moskova, Vladimir ve Suzdal gibi Rus şehir devletlerinin başlıcalarının yasallıkları bile Altınordu bozkır topraklarında saptanmıştı. Ornekin, Korkunc Ivan (carlığı 1533-1584) önceleri kendi başına Rus tahtına çıkmayarak, yerine Bekbulat adlı bir Altınordulu Türk'ün car olmasını desteklemişti.¹⁵

Türkçe'nin dil yapısı, Rus disisleri yazarlarının ve görevlilerinin de dillerini de etkilemekte idi. Hatta, Rus edebî yazarlarının eserlerinde bile Türkçe'nin etkileri ve Türklerin turunda yazma yöntemleri görülmeye başlandı.¹⁶ Kendi yaratıcılıkları bittiginde ya da yetmediginde de, Rus yazarları eski Türk yazılarını kendilerinin imis gibi göstermekten de kaçınmamışlardı.¹⁷

20ci yüzyılda "Asya'daki Büyük Oyun" ve "Doğu Sorunu" konularının Avrupa'nın önemli işler gündemlerinin başında yer almaları, yöneticilerini taraf tutmaya yöneltti. Kamu oyu oluşturma çabaları yoğunlaştı. Bir Fransız yazarı ayrıca Türkleri savundu.¹⁸ Buna karşı, 1919 Versailles Barış Toplantısına katılan diplomatlar Başkan Wilson'un Birinci Dünya Savaşı sonrası "Yeni Dünya Düzeni" görüşüne olumsuz baktıklarından, Türkleri dışlayan bir karşı düzen özetini yayınladılar.¹⁹ Yayımlanan sözlerin orantılı değerlerine bakmaksızın, sonuç alınmış oldu. Kuzey ve Doğu Asya'da, Sovyet devlet kuruluşları yeni kazanılmış bir güç ile atılımlara başladılar. Rus yöneticileri yalnız kurgusal ikiz olan Pan Lari yeniden canlandırmakla kalmadılar, eski Türk yazılı anıtlarının içindeki gerçekleri de değiştirmeye çalıştılar.²⁰ Bu kapsamda, bağımsızlığını 1919-1924 yılları arasında bir kurtuluş savaşı vererek kazanmış olan genç Türkiye Cumhuriyeti de diplomatik ve ekonomik alanlarda tek başına bırakılmaya çalışılıyordu.

Butun bu uğraşlar --bir önceki oyunculara yenilerinin de katıldığı-- gene bir Büyük Savaş'ın çıkacağı 1930larda kesinleşinceye kadar el altından sürdürüldü. İkinci Dünya Savaşı 1939'da başladığında, kurgusal ikiz Pan Lari gene masal kitaplarından çıkarılıp ortaya sürüldü. Öte yandan da Avrupa'lı vurumacılar gene Türkleri kendi yanlarına, kendi yararları uğruna (ve diğer vurumacılar karşı) kullanmak üzere çekmeye çalıştılar. Birinci Dünya Savaşı öncesi olduğu gibi Türkler üzerine baskı yapılmaya başlandı.

Kurgusal ikiz Pan Lari Türklerin zararına ortaya atılıp kullanıldıkça, Türklerin bu akımlara karşı verdikleri geleneksel karşılıklar iki'ye ayrılır: 1) derin bir sessizlik; 2) geleneksel Türk belgelerine inatla bağlı kalmak.²¹

Bir ulus'un tarihi, kendi başına bir boşluk içinde ve diğer ulusların tarihleri ile ilişkisiz olarak yazılamaz. Türklerin dünya üzerindeki politik konumunu gene dünya olayları çerçevesi içinde ele alan (ve kurgusal ikiz Pan Lari karşı ilk uyarıcı yazı örneği veren) Türklerden biri, 1904 yılında Yusuf Akçura olmuştur.²² Akçura'nın hemen ardından, 19 ve 20ci yüzyılların politik gerçeklerini köklü olarak kavramış olan ve açıklayıcı incelemeleri ile toplum'a anlatan Kazım Karabekir gelir. Karabekir de, kurgusal ikiz Pan Lari bu açıdan ele alır.²³ Son yıllarda, Orta Asya'da da ilgili konuları içeren yazılar yazılmakta ve yayımlanmaktadır.²⁴

Kurgusal düşler, yabancı belgeler ve efsane yaratmak işlemleri, her şeyden önce "maya" kavram ve tanımına bağlıdır.²⁵ Eğer Türkler kendi tarih ve maya'larına kendi gözleri ile

bakip, bunlari kendi kavramlarına bagli olarak yazmazlar ise, uluslararası dusuncesal ve politik alanlarda oyuncak olarak kalmaya mahkumdurlar. Ornegin, Fransiz tarihçisi Fernand Braudel Fransa tarihini yazarken, Ingiliz tarihçileri A. J. P. Taylor ya da Toynbee'den örnek kullanmak gereğini duymamaktadır. Bu tür tutumlar, tersi için de geçerlidir. Bir "genel tarih" yazılabilmesi için, önce her toplumun tarihinin ayrıntıları ile tek-tek yazılması gerekir. Kisacasi: "Gök kubbe'de kalan hoş seda" sözü, öz olarak doğrudur. "Su üzerine yazı yazmaya" esittir. Konusulup ta kağıda dokulmeyen düşünceler kaybolup gidecektir. Buna karşılık: iş yapacak, karar verecek kişiler, yazıları okuyarak düşünmekte ve uygulamalara geçmektedirler.

KAYNAKLAR:

1. Bu bildiri İngilizce olarak Centre d'Etudes et de Recherches Internationales / Fondation Nationale des Sciences Politiques tarafından Ekim 1991 de Paris'te düzenlenen "LA TURQUIE ET L'AIRE TURQUE DANS LA NOUVELLE CONFIGURATION REGIONALE ET INTERNATIONALE: MONTEE EN PUISSANCE OU MARGINALISATION" başlıklı toplantı'da okunmuş; özeti de, adı geçen kuruluşlarca yayınlanan Cahiers d'Etudes sur la Méditerranée orientale et le monde turco-iranien dergisinin Ocak 1992 sayısında Fransızca olarak yayınlanmıştır.
2. Herbert Spencer Robinson & Knox Wilson, Myths and Legends of All Nations (Littlefield-Adams, 1981).
3. Bilindiği gibi, "Pan" sözcüğü İngilizce'ye geldikten sonra değişik anlamlarda kullanılmıştır. İlk aşamada, "birleştirici" kavramındadır. Ornegin, Kuzey ve Güney Amerika'ya boydan boy'a asan kara yolunun adı "Pan-American Highway" dir. Bu yol'dan, Amerika kıtalarındaki devletlerin birbirleri ile daha sıkı ilişkiler içinde yaşamasına çalışılmıştır. Bu kapsam'da "Pan," 19. yüzyılda "Pan-Germenizm" (Alman Birliği) ile tarihte görülür. Pan-Germenizm de, "Pan-Slavizm" in yaratılmasına on-ayak olmuştur. Aşağıda da görüleceği gibi, "pan" Türklere de uzatılarak, "yeni" bir politik akım oluşturulmuştur.
4. Arminius Vambery, Travels in Central Asia (London, 1865).
5. Edward Ingram, The Beginnings of the Great Game in Asia, 1828-1834 (Oxford, 1979).
6. H. A. R. Gibb, Modern Trends in Islam (Chicago, 1947); Nikki Keddie, Sayyid Jamal ad-Din "al-Afghani." A Political Biography (Berkeley, 1972).
7. Bu tür bir İslam İhtilalinin nasıl çıkarılabileceği üzerine bu imparatorluk uzmanlarınca hazırlanmış atılım önerisi, günümüzde Yale Üniversitesi elyazmaları kütüphanesinde saklıdır.
8. Avrupa kamu oyununda, Birinci Dünya Savaşı'na verilen ad.
9. Osmanlılar.
10. Sözü edilen "Four Freedoms," ABD Anayasası'na yapılan Birinci Ek'ten esinlenmiştir. Ornegin, bak: S. E. Finer, Five Constitutions (Penguin, 1979).
11. Daniel Clarke Waugh, The Great Turkish Defiance: On the History of the Apocryphal Correspondence of the Ottoman Sultan in its Muscovite and Russian Variants (Columbus, OH: Slavica Publishers, 1978).
12. Sözü edilen dönemde, toplumların büyüklüğü günümüz ile orantılı olarak göz önünde tutulduğunda, bu sayılar çok büyüktür.
13. Vaticinium Severi, et Leonis Imperatorum, in quo videtur finis Turcarum in Profetia di Severo (1596). A. Fischer'ce 1920 yılında ZDMG (47) de Arap harfleri ile yeniden yayınlanmıştır. Tarihi olaylar bakımından, 16. yüzyıl kadar, 1920 yılının da Türkler açısından önemini unutulmaması gerekir.

- 14. Philipp Lonicer, *Chronicorvm Turcicorvm* (Frankfurt, 1584); Johannes Leunclavius, *Historiae Mvsvlmanae Tvrcorvm, De Monvmentis ipsorvm exscriptae...* (1591).
- 15. Edward Louis Keenan, Jr., "Muscovy and Kazan: Some Introductory Remarks on the Patterns of Steppe Diplomacy" *Slavic Review* Vol. XXVI, No. 4 (December, 1967); Omeljan Pritsak, "Moscow, Golden Horde, and the Kazan Khanate from a Polycultural Point of View" *Slavic Review* Vol. XXVI, No. 4 (December, 1967); S. S. Aydemir, *Suyu Arayan Adam* (Istanbul, 1971). Dorduncu Baski.
- 16. Edward Louis Keenan, Jr., "The Jarlyk of Axmed-Xan to Ivan III: A New Reading" *International Journal of Slavic Linguistics and Poetics* XII, 1967. (Mouton, The Hague).
- 17. Ornek olarak, Rus Tale of Igor destani'in Turk kokenleri uzerine Orta Asya'li yazarlarca ileri surulmus gorusler icin bak: H. B. Paksoy, "Chora Batir: A Tatar Admonition to Future Generations." *Studies in Comparative Communism* Vol. XIX, Nos. 3 & 4, Autumn/Winter 1986.
- 18. Felix Valyi, *Turk's Last Stand: The Historical Tragedy on the Bosphorus* (London, 1913). Londra Universitesinde yapilmis bir konusma olup, Ingilizce'ye cevrilerek yayinlanmistir.
- 19. Joint Note of the Allied Governments in answer to President Wilson, *The Murderous Tyranny of the Turks*. Basyazari: Arnold J. Toynbee (Hodder & Stoughton, 1917). Unlu tarihci Toynbee, Paris Baris Toplantisina katilan Ingiliz diplomatlarindan biri idi. Daha sonra ek yazilar da yazmistir. Bak: Arnold J. Toynbee and Kenneth P. Kirkwood, *Turkey* (Charles Scribners, 1927).
- 20. H. B. Paksoy, *ALPAMYSH: Central Asian Identity under Russian Rule* (Hartford, 1989).
- 21. Turk tarihi ile ilgili temel belgelerin kurgusal ikiz Pan lara karsi geleneksel kullanilma yatkinliklari ile ilgili olarak bak: H. B. Paksoy "Central Asia's New Dastans." *Central Asian Survey* Vol. 6, N. 1, (1987); Bahtiyar Nazarov "Kutadgu Bilig: One of the First Written Monuments of the Turkic People" H. B. Paksoy, Editor, *Central Asia Reader* (New York: M. E. Sharpe, 1994).
- 22. Yusuf Akcura, *Uc Tarz-i Siyaset* (Ankara: Turk Tarih Kurumu, 1976). Bu yazi ilk once Kahire'de yayinlanan Turk gazetesinde 1904 yilinda basilmis idi. Ingilizce cevrisi icin, bak: David S. Thomas, "Three Types of Policies" H. B. Paksoy, Editor, *Central Asian Monuments* (Istanbul: Isis Yayinevi, 1992).
- 23. Kazim Karabekir, *Cihan Harbine Neden Girdik, Nasil Girdik, Nasil Idare Ettik* (Istanbul, 1937); a. g. y., *Istiklal Harbimizin Esaslari* (Istanbul, 1933-1951); a. g. y., *Istiklal Harbinde Enver Pasa* (Istanbul, 1967). Karabekir'in yazilari, yayinlandiklari yillardan cok once basimevlerine verilmiş idi. Bu kitapların yayinlanmalarinin gecikme nedenleri uzerindeki dusunceler icin bak: Erik Jan Zürcher, "Young Turk Memoirs as a Historical Source: Kazim Karabekir's Istiklal Harbimiz." *Middle Eastern Studies* Vol. 22, No. 4, October 1986.
- 24. Ornekleri icin, bak: H. B. Paksoy, "M. Ali--Let us Learn our Inheritance: Get to Know Yourself." *Cahiers d'Etudes sur la Meditterrane orientale et le monde turco-iranien* Vol. 11, No. 1 (1991); Ayaz Malikov, "The Question of the Turk: The Way Out of the Crisis" H. B. Paksoy, Editor, *Central Asia Reader* (New York: M. E. Sharpe, 1994).
- 25. Bak: H. B. Paksoy, "Turk Tarihi, Toplumların Mayasi, Uygarlık" *Annals of Japan Association for Middle East Studies* (Tokyo) No. 7, 1992. Pp. 173-220. Bu yazi, *Yeni Forum* (Ankara) dergisinin Cilt 13, No. 277, Haziran 1992 sayisinda yeniden yayimlanmistir. (sayfa 54-65).

